

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

พิธีพุทธาภิเษก เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่นิยมปฏิบัติอย่างแพร่หลายในล้านนา พิธีกรรมนี้ในล้านนาเรียกว่า “การอบรมสมโภชพระเจ้า” พิธีกรรมดังกล่าว พระสงฆ์และฆราวาส จะร่วมกันจัดให้มีขึ้นในโอกาสที่มีการสร้างพระพุทธรูปใหม่ หรือในโอกาสทำบุญฉลองใหญ่ ที่เรียกว่า “ปอยหลวง” เช่น ปอยหลวงพระวิหาร ปอยหลวงพระอุโบสถ ซึ่งมักจะมีการสร้างหรือ ทำการซ่อมแซมพระพุทธรูปขึ้นด้วย วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีพุทธาภิเษกก็เพื่ออาราธนา พระพุทธรูปให้เข้ามาประดิษฐานในองค์พระพุทธรูป เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์

ในพิธีพุทธาภิเษก จะมีการจัดพิธีกรรมให้สอดคล้องกับความเชื่อความศรัทธา ที่เกี่ยวกับ พุทธจริยาของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ก่อนผนวช จนถึงการตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ อันเป็นการ สื่อความหมายเนื้อหาสาระของพิธีกรรมโดยมีต้องอธิบาย

การประกอบพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา มีการจัดลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑

ขั้นตอนนี้เป็นการจัดเตรียมตกแต่งสถานที่สำหรับพุทธาภิเษก โดยใช้อาคารที่พระพุทธรูป ซึ่งจะทำการพุทธาภิเษกนั้นประดิษฐานอยู่ เช่น พระวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ หรือศาลาบาตร เป็นต้น ในส่วนของพระพุทธรูปองค์ใหม่จะใช้ผ้าผืนอย่างดีปิดพระเนตรพระกรรม ทั้งสองข้าง และใช้ผ้าขาวเย็บเป็นกรวยสวมคลุมพระเศียรไว้ บริเวณด้านหน้าแท่นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปจะล้อมราชวัตร ประดับฉัตรธง ต้นกล้วย ต้นอ้อย ช่อน้อย พงษ์ไทย โยงด้วยสายสิญจน์ เป็นรัศมีชาลาข่ายแก้ว จากพระหัตถ์ของพระพุทธรูป จำนวน ๘ เส้น แล้วโยงด้วยเป็นตาราง ให้คลุมทั่วอาณาเขตของราชวัตร ตั้งเครื่องราชูปโภคแบบล้านนาที่เรียกว่าเครื่องท้าว ๕ ประการ และเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธประวัติ พร้อมทั้งเครื่องอัฐบริวาร ขันตั้งบูชาครุหรือ เครื่องก้านล และของใช้ในพิธีกรรมไว้พร้อม

ขั้นตอนที่ ๒

ขั้นตอนนี้เป็นการประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ โดยจะเริ่มทำพิธีในตอนหัวค่ำตั้งแต่เวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. เป็นต้นไป มีลำดับพิธีกรรมดังนี้

๑. พระมหาเถระประธานสงฆ์ หรือพระเถระที่ทรงศีลาจารวัตร กล่าวโฆหารคำยอพระพุทธคุณ คือการทำพิธีจรดพานเครื่องการวะที่จัดดอกไม้รูปเทียนไว้เป็น ๕ ส่วน เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ถ้านาเรียกว่าพิธีนี้ “โยงขันหลวงพุทธาภิเษก ๕ โกฎาก”

๒. ประธานจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ไหว้พระ สมาทานเบญจศีล

๓. พระสงฆ์ในพิธีเจริญพระพุทธมนต์ (สูตรตั้งคำ หรือ “สูตรมนต์คั่น”)

๔. แสดงพระธรรมเทศนาถ้อยคำปฐมสมโพธิ ถ้อยคำสัทธาตถ์ออกบวช ถ้อยคำพุทธาภิเษก ถ้อยคำพิมพ์พิลาป และถ้อยคำรั้มจักกัปปวัตตนสูตร

๕. สวดเบิกพุทธาภิเษก ๔ วาร ต่อเนื่องกันไป จนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่

ขั้นตอนที่ ๓

ขั้นตอนนี้คือการทำพิธีเทศน์และสวดตามลำดับมาจนกระทั่งใกล้รุ่งเวลาประมาณ ๐๔.๐๐ น. พวกหญิงพรหมจารีที่สมาทานอุโบสถศีลถือบวชแต่ตอนค่ำจะทำการกวนข้าวรูปายาส พระสงฆ์จะทำพิธีสวดเบิกพระเนตรพระกรรม ที่เรียกแบบล้านนาว่า “ไขหูไขตาพระเจ้า” จุดเทียนเบิกแว่นสาธตา พระเจ้า ๓ ลูก เปิดกรวยผ้าขาวที่คลุมพระเศียรออก พรมน้ำพุทธาภิเษกแก่พระพุทธรูปใหม่ แล้วจึงถวายข้าวรูปายาส ๔๘ ถ้วย แก่พระพุทธรูปองค์ใหม่ เป็นอันเสร็จพิธีกรรมพุทธาภิเษกพระพุทธรูปแบบล้านนา

จะเห็นได้ว่าในขั้นตอนการประกอบพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปแบบล้านนานี้ มีการใช้วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่วัตถุเพื่อให้เป็นองค์พระพุทธรูปที่สมบูรณ์ มีพุทธกตยานุภาพเป็นพลังซ่อนเร้นอยู่ เพื่อควรค่าแก่การกราบไหว้บูชา อันจะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่พุทธบริษัททั้งหลาย วรรณกรรมที่ใช้เป็นบทขับขานสำคัญในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา มี ๓ หมวด ดังนี้

๑. หมวดบทโฆหาร มี ๓ บท ดังนี้

ก. โฆหารยอพระพุทธคุณ

เป็นบทสรรเสริญพระพุทธคุณของพระพุทธเจ้าที่มีต่อสรรพสัตว์ เป็นวรรณกรรมประเภทร้อยโบราณ ความยาว ๒๑ หน้าสมุดพับสา ใช้กล่าวในตอนต้นของพิธี

ข. โวหารถวายข้าวมธุปายาส (คำโอกาสข้าว ๔๕ ก่อน)

เป็นคำที่ใช้กล่าวในการถวายข้าวมธุปายาส แต่งด้วยร้อยโบราณ เป็นภาษาล้านนา มีความยาว ๑๖ หน้าสมุดพับสา ใช้กล่าวในตอนเช้าตรู่หลังจากที่พระสงฆ์ประกอบพิธีสวดเบิก พระเนตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ค. โวหารคำยอขันตั้งครู

คือคำกล่าวแสดงความเคารพครูของพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีกรรมพุทธาภิเษก เป็นคำพรรณนาเพื่อการไหว้ครูในระดับต่างๆ แต่งด้วยร้อยแก้วความเรียง เป็นภาษาล้านนา มีความยาว ๓ หน้าสมุดพับสา ใช้กล่าวในตอนต้นเมื่อจะเริ่มพิธีพุทธาภิเษก

๒. หมวดพระธรรมเทศนา มีดังนี้

ก. ธรรมปฐมนิเทศ

แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วความเรียง มีความยาว ๔๐ หน้าใบลาน ใช้เทศน์เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นพุทธประวัติเริ่มตั้งแต่การตั้งสกุลวงศ์ของพระพุทธเจ้า การเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ การบำเพ็ญบารมี จนกระทั่งตรัสรู้

ข. ธรรมลัทธิศาสด์ออกบวช

แต่งแบบร้อยโบราณมีความยาว ๖๐ หน้าใบลาน ใช้เทศน์ต่อจากธรรมปฐมนิเทศ เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงเรื่องราวที่เจ้าชายสิทธัตถะได้พบเห็นเทวทูตทั้ง ๔ และทรงพิจารณาเห็นโทษภัยในวัฏสงสาร แล้วเกิดความเบื่อหน่ายในจิตจึงคิดจะเสด็จออกบรรพชาเพื่อแสวงหาโมกขธรรม เมื่อออกบวชและตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จจาริกประกาศพระศาสนา จนดับขันธปรินิพพาน

ค. ธรรมพุทธาภิเษก

เป็นพระธรรมเทศนาซึ่งแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วความเรียง มีภาษาบาลีปนบ้าง มีความยาว ๒๔ หน้าใบลาน ใช้เทศน์ต่อจากธรรมพิมพ์พิลาป เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการพรรณนาถึงหมวดธรรมที่เป็นองค์คุณแห่งการตรัสรู้ และพุทธกิจที่ทรงบำเพ็ญในสมัยพุทธกาล ตอนท้ายมีคำกล่าวอาราธนาพระบารมีและองค์ความรู้ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้มา เช่น อริยสัจ ๔ ไสยพละญาณ ๑๖ ญาณ ๓ และโพธิปักขิยธรรม ๓๗ เป็นต้น ให้มาประดิษฐานอยู่ในองค์พระพุทธรูป

ง. กัมภีร์ธรรมจกัปปวัตนสูตร

แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วความเรียง มีความยาว ๓๕ หน้าใบลาน ใช้เทศน์ต่อจากธรรมพุทธาภิเษก เป็นพระธรรมเทศนากัณฑ์แรกที่พระพุทธองค์ทรงเทศน์ให้

พระปัญญาจักยทั้ง ๕ รูปฟังเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงถึงการปฏิบัติตนด้วยมัชฌิมาปฏิปทาตามแนวของมรรค ๘ และสรุปใจความสำคัญที่พระองค์ทรงตรัสรู้หรือริยสัจ ๔ นำมาเทศน์เป็นกัณฑ์สุดท้ายของพิธีกรรม คล้ายกับจะประกาศโดยนัยว่า พระพุทธรูปองค์นี้ดำเนินวิถีพุทธผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ตามพุทธประวัติและได้ตรัสรู้แล้ว

จ. กาพย์พินพาพิลาป

แต่งด้วยกาพย์แบบล้านนา มีความยาวประมาณ ๒ หน้าพิมพ์ ใช้ขับขานต่อจากคัมภีร์ลัทธิธรรมาศออกบวช เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการพรรณนาถึงความโสภณศรีของพระนางพินพาที่ถูกเจ้าชายสิทธัตถะพระสวามีทอดทิ้งให้เป็นหม้ายอยู่กับพระโอรส

ในอดีตพบว่าใช้รับมัมพินพาพิลาปเทศน์ตลอดกัณฑ์ ต่อจากรับมัมลัทธิธรรมาศออกบวช แต่ภายหลังมานิยมใช้เฉพาะกาพย์นี้ขับขานประกอบรับมัมลัทธิธรรมาศออกบวช เท่านั้น

๓. บทสวดและคาถา มีดังนี้

ประกอบด้วยบทสวดมนต์ ๗ ตำนาน บทสวดเบิกพุทธาภิเษก บทสวดเบิกพระเนตรและคาถา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพุทธอุทานคาถา ที่พระพุทธเจ้าเปล่งอุทานในตอนเช้าวันวิมุตติสุขหลังจากตรัสรู้แล้ว และคาถาต่างๆ ที่ใช้สวดหรือปริกรรมในตอนสำคัญๆ ได้แก่ คาถาปิดตาพระเจ้าคาถาไขตาพระเจ้า และคาถาพรมน้ำพุทธาภิเษกแก่พระพุทธรูป

วรรณกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมพุทธาภิเษก หรือการอบรมสมโภชพระพุทธรูปตามแบบประเพณีล้านนา ที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงบัดนี้ แต่ยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์โดยละเอียด และรวบรวมวรรณกรรมเหล่านี้ไว้อย่างเป็นระบบมาก่อน ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมดังกล่าว

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑.๒.๑ เพื่อรวบรวม ปรีวรรค และตรวจสอบต้นฉบับวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา ให้เป็นระบบ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างการใช้วรรณกรรมกับพิธีกรรมพุทธาภิเษกแบบล้านนา

๑.๓ ขอบเขตของการศึกษาและระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การศึกษาวิจัยของผู้วิจัยในครั้งนี้เป็นไปอย่างมีระบบ และมีขอบเขตแน่นอน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตการวิจัยภาคเอกสาร

การวิจัยภาคเอกสาร ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปแบบล้านนา ในหมวดต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จากแหล่งวรรณกรรม ดังนี้

๑. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
๒. วัดจางข้าว้อยเหนือ ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
๓. วัดท่าโป่ง ตำบลบ้านแม่ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
๔. วัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

๑.๓.๒ ขอบเขตการวิจัยภาคสนาม

การวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยจะสังเกตการจัดพิธีกรรมพุทธาภิเษก และสัมภาษณ์พระสงฆ์หรือปราชญ์ผู้รู้ที่เชี่ยวชาญพิธี และผู้ประกอบพิธี อย่างน้อย ๒๐ ท่าน โดยเลือกวัดที่ประกอบพิธีพุทธาภิเษกในเขตจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน อย่างน้อยจังหวัดละ ๒ วัด

ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยผู้วิจัยได้ดำเนินแนวทางดังนี้

๑. รวบรวมเอกสารซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา
๒. เสนอแนะในการคัดเลือกวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา สำหรับนำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอกสารชิ้นต้นที่ได้รวบรวมไว้ทุกหมวดมาทำการปริวรรต เทียบเคียงและสอบทานซึ่งกันและกัน จากนั้นจึงสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพิธีกรรมและหรือชำนาญการเทศน์เพื่อนำมาประเมินว่าวรรณกรรมฉบับใดมีความถูกต้องและได้รับความนิยม ในการนำไปใช้ในพิธีมากที่สุด ผู้วิจัยก็จะเลือกฉบับนั้นมาเป็นหลักในการศึกษาวิจัยต่อไป

๓. วรรณกรรมหมวดบทสวด ผู้วิจัยจะใช้หนังสือพับสูตรมนต์ตัน สูตรเบิกพระเนตร สมโภชพระพุทธรูป ของพระครูประจักษ์พัฒนคุณ ซึ่งพิมพ์มาถึงครั้งที่ ๕/๒๕๓๗ เป็นฉบับหลักในการศึกษาวิจัย

ใช้หนังสือสวดมนต์ฉบับเมืองเหนือ ของนายทวี เขื่อนแก้ว ซึ่งพิมพ์มาถึงครั้งที่ ๒๒/๒๕๓๑ และหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง ของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) ซึ่งพิมพ์มาถึงครั้งที่ ๑๔/๒๕๓๑ เป็นฉบับตรวจสอบ

วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนาทุกหมวด ที่ทำการปริวรรต ศึกษา วิเคราะห์ และจัดระบบแล้ว จะนำไปไว้ในภาคผนวก โดยเรียงตามลำดับการนำมาใช้ในพิธีกรรมพุทธาภิเษกแบบล้านนา ต่อไป

๔. วิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนาทุกหมวด ในแง่มุมต่าง ๆ เช่นเนื้อหา รูปแบบ ลักษณะคำประพันธ์ และถำนวนภาษา รวมถึงความสัมพันธ์ของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมพุทธาภิเษกแบบล้านนา

๕. สรุปผลงานวิจัยและนำเสนอ

๑.๔ ข้อตกลงเบื้องต้น

วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปแบบล้านนา ทั้งที่เป็นหมวดบทไหวร หมวดพระธรรมเทศนา คาถา และบทสวดเบิกพุทธาภิเษก เป็นวรรณกรรมที่ยังคงอยู่ในรูปเอกสาร คัมภีร์ใบลานหรือพับสาที่ยังไม่ได้ปริวรรตและศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ

เว้นแต่หมวดบทสวดมนต์คั่น บทสวดเบิกพุทธาภิเษกบางบท และบทสวดเบิกพระเนตร ซึ่งได้มีผู้รวบรวมเรียบเรียง และจัดพิมพ์เป็นภาษาไทยกลางไว้เรียบร้อยแล้ว

ด้วยความที่วรรณกรรมซึ่งใช้ในพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปแบบล้านนา เวลานำไปปฏิบัติจริงในพิธี จะมีการขับขานโดยการเปล่งเสียงเพื่อให้ได้ใจความ อันเป็นการสื่อเรื่องราวพุทธประวัติ ไปยังผู้ร่วมพิธีเพื่อเป็นการย้าศรัทธา และสร้างบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดขึ้นในพิธีกรรม ซึ่งเหมือนวรรณกรรมฝ่ายบ้านที่มีการขับขานเพื่อให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตาม ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการปริวรรตที่ปรากฏในหนังสือคร่าวสืบท ฉบับนำเสนอขบถาน และคำจ่ม ของพระยาพรหมโวหาร ซึ่ง ศ.ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ได้ทำการสอบขบถาน ปริวรรต และจัดทำคำแปล ตลอดถึงแนะนำการออกเสียงพยัญชนะและสระให้ตรงกับเสียงที่ต้องการสื่อผ่านออกมาทางวรรณกรรม เมื่อปริวรรตเป็นภาษาไทยกลางแล้ว ผู้วิจัยจะยึดหลักการเขียนตามแบบภาษาไทย และภาษาบาลีเป็นหลัก (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๔ : ก - ข)

๑.๔.๑ เกณฑ์การปริวรรต

การปริวรรตเอกสารต้นฉบับวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา ผู้วิจัยได้ดำเนินตามขั้นตอนของการปริวรรต ซึ่ง ศ.ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี ได้วางแนวทางและรูปแบบการปริวรรตไว้ในหนังสือคร่าวสืบท ฉบับนำเสนอขบถาน และคำจ่ม ของพระยาพรหมโวหาร ซึ่งมีการปริวรรตเทียบตัวอักษรไว้แล้ว ยังแนะนำการออกเสียงภาษาล้านนาที่ถูกต้องอีกด้วย ดังนี้

ผู้เขียนใช้ระบบอักษรปริวรรต ซึ่งเป็นการเทียบอักษรธรรมล้านนากับอักษรไทยกลางอย่างเคร่งครัด ซึ่งพบว่าสามารถบันทึกภาษาล้านนาได้อย่างครบถ้วน เพียงแต่ผู้ที่ไม่ชิน อาจจะสับสนในเรื่องการออกเสียง ซึ่งพบว่าคนทั่วไปมักจะชินกับการออกเสียงแบบไทยกลางกับอักษรไทยกลาง พอกำหนดให้ออกเสียงแบบล้านนากับอักษรไทยกลางแล้วมักจะติดความเคยชินจึงใคร่จะย้าถึงการออกเสียงในระบบอักษรปริวรรตนี้ โดยอิงการออกเสียงที่ปรากฏในอำเภอเมืองเชียงใหม่เป็นหลัก และใคร่จะแสดงเฉพาะตัวอักษรที่ใช้เป็นพยัญชนะต้นอันเป็นฐานของคำ ดังนี้

ก. พยัญชนะต้นรูปเดียว ฐานเสียงเดียว

ก	ข	ค	ฌ	ฉ			
จ	ฉ	ช	ญ, ญ	ญ			
ฎ	ฎ, ฎ	ฎ	ฎ	ฎ			
ด	ด	ด	ด	ด			
ป	ผ	พ	ว	ม			
บ	ร	ล	ว	ล	อ	อ	อ
ช	ค	ช	ป	ผ	พ	ม	ค
ฮ	บ	ผ					

ในการออกเสียงพยัญชนะเหล่านี้ ทางด้านนาจะออกเสียง /ะ/ กำกับเสียงพยัญชนะ
คั้นนั้นจึงออกเสียงเป็น กะ จะ ณะ จะ (ไม่ออกเสียงโดยใช้/อ/ กำกับแบบภาคกลาง)
ทั้งนี้ ยกเว้น อักษร ฃ -ฃ, ฅ -ฅ, ง -ง ที่ออกเสียง
ระตะ, ระณะ, ระทะ, ระนะ

พยัญชนะปรีวรรคเป็นอักษรไทยกลางแล้ว แต่มีระดับเสียงต่างกัน คือ
พยัญชนะในช่องที่หนึ่งและสองในพยัญชนะวรรค จะมีพื้นเสียงเป็นเสียงจัตวาส่วนอีก
ตามช่องเป็นเสียงตรี และอักษรที่มักก่อให้เกิดปัญหาแก่ผู้เริ่มจะพยายามเข้าใจกับอักษร
ระบบปรีวรรค คือ

๑ (ค ออกเสียงเท่ากับ /ก/)	๒ (ช ออกเสียงเท่ากับ /จ/)
๓ (ท ออกเสียงเท่ากับ /ต/)	๔ (พ ออกเสียงเท่ากับ /ป/)
๕ (ย ออกเสียงเท่ากับ /ย นาสิก/)	๖ (อย ออกเสียงเท่ากับ /ย/)
๗ (ร ออกเสียงในภาษาล้านนาเท่ากับ /ร/ แต่ในคำยืมทั้งจากภาษาบาลีหรือ
ภาษาไทยกลาง จะออกเสียงเป็น /ล/)	

๘. พยัญชนะต้นสองรูป ฐานเสียงเดียวกัน คือ

๑ -หง ๒ -หน ๓ -หม ๔ -หย ๕ -หล ๖ -หว
๗ -กร ๘ -ขร ๙ -คร ๑๐ -ชร ๑๑ -ปร ๑๒ -พร ๑๓ -หร

และนิยมอ่านอักษรในแถวที่สอง คือ กร, ขร, คร, ฯลฯ เป็นเสียงเดียวกับ
พยัญชนะถัดไป ในวรรคเดียวกัน คือ กร-ข, คร-ค, ขร-ช, ปร-ผ, พร-ภ, ส่วน
หร มักออกเสียง/ห/ บางท่าน ออกเสียง /หร/ ส่วน ๑๓ -กล, ๑๔ -คล,
๑๕ -คล, ๑๖ -พล, ๑๗ -มล, ๑๘ -ปล นิยมออกเสียงเฉพาะพยัญชนะ
ตัวแรกโดยไม่ออกเสียง /ล/ กล่าว แต่หากเป็น ๑๙ -กล, ๒๐ -สล, แล้ว
จะออกเสียง /อะ/ กับพยัญชนะตัวแรกและเสียง /ล/ จะมีพื้นเสียงเป็นเสียงจัตวา

ก. พยัญชนะต้นสองรูป ฐานเสียงเดียวกันหรือคู่

โ -ตร, ิ -ทร, ึ -สร, อ่าน /ละ,ละหละ/, /ทะ,ทะหทะ/, /สะหทะ/

ข. พยัญชนะสองรูป ฐานเสียงควบ คือ

อ -กา, อ -ขา, อ -คว, อ -คว,
 ิ -งว, ึ -ชว, ึ -ชว, อ -คว,
 ึ -ถว, ึ -ทว, ึ -นว, ึ -อยว,
 ิ -รว, อ -ลาว, อ -สว, ึ -อว,

ง. พยัญชนะต้นสามรูป ฐานเสียงควบ คือ

อ -หลว, อ -หลว

พยัญชนะในกลุ่ม ก และ ข สามารถจำแนกเป็นอักษรสามหมู่ ตามระดับเสียงวรรณยุกต์ได้ ดังนี้

อักษรสูง (พื้นเสียงเท่ากับเสียงจัตวาในไทยกลาง)

ก ข ฃ จ ฉ ฎ ฐ ต ถ
 ป ผ ฝ ศ ส ห ฬ น ม หย
 หล หว กร ขร ฅร ปร ตร

อักษรกลาง (พื้นเสียงเท่ากับเสียงจัตวาในอักษรไทยกลาง แต่เป็นอักษรที่ไม่มีคู่ในหมู่อักษรสูงหรืออักษรต่ำ)

บ ค อย อ

ก ค ข ง ช ซ ฉ ญ ฒ
ณ ท ฒ น พ ฟ ภ ม ย
ด ว พ ฮ

คา ก่า คำ ก้า ค้า กา /ka/ /ka²/ /ka³/ /ka⁴/ /ka⁵/ /ka¹/

วาย หว่าย ว้าย หว้าย ว้าย หวาย /waj/ /waj²/ /waj³/ /waj⁴/ /waj⁵/ /waj¹/

ส่วนอักษรกลาง สามารถผันวรรณยุกต์ได้เพียง ๓ ระดับ คือ

แต่ในการออกเสียงแล้ว บางครั้งอาจออกเสียงได้ทั้ง ๖ เสียงวรรณยุกต์ โดยขึ้นกับบริบทหรือความนิยม เช่น **อ้อย** อาจออกเสียงเป็น “อ้อย” ที่แปลว่าใหญ่ และ “อ้อย” ที่แปลว่ายาย ได้ด้วย ส่วนในแง่ของสระนั้น เมื่อปรีวรรตรูปสระอักษรธรรมล้านนาเป็นรูปสระอักษรไทยกลางแล้ว พบว่าสามารถปรับใช้กันได้ดี เพียงแต่การออกเสียงพยัญชนะแบบล้านนา (แบบอำเภอเมืองเชียงใหม่) นั้น มักจะไม่เคร่งครัดในแง่ความสั้นยาวของเสียง โดยกลุ่มชน รุ่นเก่าอาจออกเสียงสระบางเสียงแตกต่างไปจากกระแสนิยมปัจจุบัน เช่น

นอกจากนี้ ในการเสนอคำในระบอบอักษรปวิรรตน์ จะยึดการเขียนภาษาไทย และภาษาบาลีเป็นหลัก เช่น “ขวัน” จะไม่ใช่ “ขว์ณ” เพราะคำว่า “ขวัน” เป็นรากศัพท์ที่

ปรากฏในชนเผ่าไท กลุ่มต่างๆ โดยทั่วไป เพียงแต่ชนเผ่าไทในภาคกลางของประเทศ ที่อาจปรับการเขียนโดยอิงตามแบบขอมบ้าง และคำว่า “ธัมม” จะไม่ใช่ “ธรรม” เพราะในภาษาล้านนาจะไม่ใช้รูปสันสกฤตยกเว้นคำศัพท์จากภาษาสันสกฤตจำนวนหนึ่งซึ่งได้มีการปรับวิธีเขียนให้เป็นแบบ “ลูกครึ่งบาลี-สันสกฤต” สอดคล้องกับวิธีการเขียนในอักษรธรรม เช่น “กัณฺธิรีย” จะเป็น “กระสัตร” “สวรรค” จะเป็น “สวัรรค” เป็นต้น ส่วนการใช้สระ “ ใ ” นั้น ผู้เขียนจะยึดตาม พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง

อนึ่ง การใช้อักษรปริวรรตนี้ นับว่าเพื่ออำนวยความสะดวกแก่คนไททั่วไปที่จะสามารถปรับการออกเสียงตาม ให้สอดคล้องกับภาษาท้องถิ่นที่ใช้ในแต่ละท้องถิ่นได้โดยสะดวก และในขณะเดียวกัน ผู้อ่านก็สามารถอ่านคำดังกล่าวด้วยสำเนียงภาษาถิ่นของตนได้เช่นกัน

ทั้งนี้ผู้เขียนใคร่จะย้ำว่า ในการศึกษาภาษาล้านนาผ่านอักษรปริวรรตนี้ ย่อมเป็นเพียงสื่อชั่วคราวที่สามารถโยงความเข้าใจในระยะแรกเท่านั้น หากจะศึกษาลึกลงไปอย่างจริงจังแล้วก็ควรจะศึกษาจากอักษรล้านนาโดยตรง จึงจะได้บรรลุตระรู้และความรู้สึกที่ดีกว่า ...

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

๑.๕.๑ อนุภาค หมายถึง เนื้อเรื่องหรือองค์ประกอบส่วนเล็กที่สุดของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา

๑.๕.๒ ไวยาหาร หมายถึง วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา ซึ่งแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว หรือร้อยกรอง เพื่อพรรณนาพระพุทธรูป หรือพระคุณของครูบาอาจารย์ เช่น ไวยาหารคำยอพระพุทธรูป ไวยาหารคำถวายข้าวมธุปายาส และไวยาหารคำกล่าวขอขมาตั้งครู เป็นต้น

๑.๕.๓ พิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปแบบล้านนา หมายถึง พิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปที่นิยมปฏิบัติในเขตล้านนา ๘ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา เชียงราย และแม่ฮ่องสอน

๑.๕.๔ ธัมม หมายถึง คัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในพิธีกรรมต่างๆ ในเขตล้านนา ซึ่งมีทั้งที่จารลงในใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนา หรือพิมพ์ลงในกระดาษลานเทียมด้วยอักษรไทยกลาง

๑.๕.๕ สุตรมนต์ หมายถึง การเจริญพระพุทธรูปมนต์ของพระภิกษุสามเณรในพิธีกรรมต่างๆ ในเขตล้านนา

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารและงานเขียนทางด้านพิธีกรรมพุทธานุสัทธิแบบล้านนา

ในส่วนของการประกอบพิธีกรรมพุทธานุสัทธิได้มีการศึกษารวบรวมไว้ดังนี้

พระเทพพรสิทธิธำรง (ดวงคำ ฐมฺมทินฺโน) ได้รวบรวมและเรียบเรียงเรื่องการประกอบพิธีกรรมพุทธานุสัทธิแบบล้านนาไว้ในหนังสือเรื่อง “พิธีอบรมสมโภชพระพุทธรูปและพิธีสืบชะตา เสดาะห่นพเคราะห์ เชียงใหม่” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยได้ทำการรวบรวมระเบียบและพิธีกรรมในการพุทธานุสัทธิพระพุทธรูป พระธาตุเจดีย์ และต้นโพธิ์ แบบล้านนาจากเอกสารชั้นต้นที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานและพับกระดาษจากวัดต่างๆ แล้วสรุปเพื่อนำเสนอต่อคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ให้ถือปฏิบัติไปในทางเดียวกัน ซึ่งภายหลังต่อมาพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่มักจะใช้หนังสือเล่มนี้เป็นคู่มือในการประกอบพิธีกรรมพุทธานุสัทธิพระพุทธรูป

พระครูสิทธิวิธวาท (สิงห์คำ กณฺโณ) ได้ศึกษารวบรวมเรื่องราวอันเป็นจารีตประเพณีและวัฒนธรรมของล้านนาไทยไว้ในหนังสือเรื่อง “พิธีกรรมล้านนาไทย” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยเก็บรวบรวมระเบียบปฏิบัติของพิธีกรรมต่าง ๆ ในล้านนาซึ่งปรากฏอยู่ตามคัมภีร์ใบลานและสมุดพับสาที่เก่าแก่มานำเสนอ อีกทั้งยังได้กล่าวถึงการประกอบพิธีพุทธานุสัทธิพระพุทธรูปแบบล้านนาไทยที่ถูกต้องตามแบบอย่างของโบราณจารย์ด้วย

พระครูประจักษ์พัฒนคุณ (ถนอม ฐิตายุกโก) ได้ศึกษารวบรวมเรื่อง “สูตรมนต์ต้นสูตรเบิกพระเนตร สมโภชพระพุทธรูป ฯลฯ” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ มีการกล่าวถึงระเบียบปฏิบัติในการสวดมนต์ และรวบรวมโวหารคำกล่าวสรรเสริญพระพุทธรูป การถวายข้าวมธุปายาส ๔๕ ก่อนการจัดมณฑลพิธีพุทธานุสัทธิ และการทำเทียนที่ใช้จุดถวายเป็นพุทธบูชาในพิธีกรรม เป็นต้นงานนี้มุ่งเน้นที่การปฏิบัติในพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่

มณี พยอมยงค์ ได้ศึกษารวบรวมเรื่อง “เครื่องสักการะในล้านนาไทย” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยได้ศึกษาจากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นและปฏิบัติหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในล้านนาไทย ได้กล่าวถึงเครื่องสักการะพระพุทธรูปเจ้าที่ใช้ในพิธีกรรมพุทธานุสัทธิไว้อย่างละเอียด

๑.๖.๒ เอกสารและงานวิจัยทางด้านวรรณกรรม

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ ได้เรียบเรียงหนังสือเรื่อง “วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ กล่าวถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทย ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย เรื่องต่างๆ ซึ่งมีหลายเรื่องที่แสดงถึงระเบียบประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ประเพณีปฏิบัติต่อกันมา ทั้งที่กล่าวถึงโดยตรงและแทรกอยู่ในวรรณคดีนั้น

บำเพ็ญ ระวิน ได้ทำการปริวรรตวรรณกรรมล้านนาเรื่อง “ปฐมสมโพธิฉบับล้านนา” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ วรรณกรรมเรื่องนี้ใช้เป็นพระธรรมเทศนาในงานพุทธาภิเษกพระพุทธรูปตามประเพณีของล้านนา กล่าวถึงพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าโดยละเอียด นับตั้งแต่ตั้งสกุลวงศ์เรื่อยมาจนกระทั่งถึงได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

นฤมล เรืองรังษี ได้ศึกษาเรื่อง “คำเรียกขวัญลูกแก้ว การศึกษาด้านรูปแบบและเนื้อหา” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ กล่าวถึงรูปแบบและเนื้อหาของคำเรียกขวัญ ลูกแก้วทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์ ซึ่งมีการใช้วรรณกรรมเพื่อสื่อความหมายถึงความยากลำบากของมารดาที่อยู่ในระหว่างการตั้งครรภ์และเลี้ยงดูบุตร ความสำคัญของการบวช ทั้งในแง่ของการสืบพระศาสนา การศึกษา และการตอบแทนพระคุณของบิดามารดา การเชิญขวัญให้กลับมาสู่ร่างกาย และการแนะนำให้ประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสมณเพศ เนื้อหาเรื่องที่เตรียมบุคคลให้พร้อมต่อการที่จะเปลี่ยนสถานภาพจากฆราวาสไปเป็นบรรพชิต อันจะช่วยให้บุคคลนั้นมีการปรับตัวได้ดีนั่นเอง

สุพิน ฤทธิเพ็ญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สุขวัฒนธรรมวัชหลวง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ บทบาทที่มีต่อสังคม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยศึกษาถึงรูปแบบเนื้อหาและบทบาทของวรรณกรรมที่มีต่อสังคม ซึ่งตอบสนองความต้องการทางจิตใจ เป็นกลไกทางสังคมในการสร้างมาตรฐานจริยธรรมและวางแผนพฤติกรรมของกลุ่มชนผู้สร้างสรรค์กับผู้ใช้วรรณกรรม ซึ่งมีพื้นฐานค่านิยมและประสบการณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน อันเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อท้องถิ่นแก่กลุ่มชนโดยใช้วรรณกรรมเป็นสื่อ

ปริญญ์ อนุสุเรนทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ที่ใช้เทศน์ ในเทศกาลเข้าพรรษาของล้านนา : กรณีศึกษาจาก ๔ วัดในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยได้ศึกษาถึงรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมที่มุ่งนำเสนอแนวคิดจากหลักพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สอนให้รู้ถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เพื่อการพัฒนาจิตใจของตนเองหรือการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ค้นคว้าวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา ซึ่งปริวรรตและตรวจสอบเป็นระบบอย่างถูกต้อง

๑.๗.๒ ผลการศึกษาค้นคว้าจะเป็นคุณูปการต่อความเข้าใจบทบาทของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีพุทธาภิเษกแบบล้านนา และเข้าใจความหมายของพิธีกรรมอย่างลึกซึ้ง อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีพุทธาภิเษกแบบล้านนาให้คงอยู่ต่อไป